

ДУХ МЮНХЕНА

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of continuing destabilisation of the post-Cold War international security regime. Contemporary destructive and destabilizing trends indicate a deep crisis within the Euro-Atlantic community, which is manifested by the aggravation of political contradictions in the U.S. politics, the British decision to leave the EU, as well as the stalemate of European integration project, the decline of traditional systemic political parties, the triumphant rise of different radicals and populists, etc.

Comparing the Russia's 'hybrid war' against Ukraine with the aggression of Nazi Germany in 1938-1939 the author draws parallels between the contemporary international situation and the events of the eve of the Second World War. It is approved that the so called 'diplomatic isolation' approach to the aggressor is unrealistic and dubious while the soft form of freezing sanctions are substantially ineffective. It is alleged that the assets of Russian oligarchs and high-ranking officials, as well as the property rights, legal abilities and banking accounts of the members of their families were not limited in the majority of EU jurisdictions. Such kind of a soft treatment resembles the 'spirit of Munich' as a notorious phenomenon of European mass political consciousness in the 1930s. It seems wrong that the responsibility for the policy of appeasement was laid exceptionally on a group of stupid and short-sighted politicians, whose decisions led to the occupation of many countries and millions of deaths. On the basis of historical facts the author proves the thesis that the 1938 Munich agreement was the result of a consensus of the French and British ruling elites, which was supported by an overwhelming majority of the population in these countries. The current European international situation also clarifies the failure of legal fetishism, dubious efficacy of international guarantees and makes evident the inefficiency of collective security mechanisms. Analysing the probability of termination of appeasement policy approach towards Russia it is likely that the European public leaders still reject the more principled and realistic containment strategy. It reminds the European reaction on Danzig incidents and denial of allied guarantees under the pretext that some people were "quarreling among themselves in a distant country about which we know almost nothing".

Keywords: *Munich conference, international security, 'spirit of Munich' war, security guarantees, appeasement, international peace*

По завершенню 55-ї щорічної Мюнхенської конференції з питань безпеки 2019 року (Münchener Sicherheitskonferenz) колишній президент Естонії Тоомас Хендрик Ільвес з гіркою іронією зазначав, що рік тому після цього саміту він був у пригніченому стані, але лише зараз зрозумів, що тоді то ще був оптимізм. Подібну заяву зробив і голова Мюнхенської конференції Вольфганг Ішінгер, підбиваючи її підсумки: «Якщо в минулі роки, називаючи нашу конференцію «До краю прірви і назад», ми думали, що це певне перебільшення, то тепер, після численних розмов, думка більшості учасників полягає в тому, що проблема насправді існує» [1].

Ця проблема, передусім, полягає в тому, що, спостерігаючи за основними подіями світової політики, аналізуючи контент провідних мас-медіа та намагаючись визначити визначальні тренди розвитку міжнародних відносин, в 10-х роках ХХІ століття політики, журналісти, історики і політологи все частіше відчують своєрідне «*deja vu*». Розкол між провідними демократичними країнами світу, атмосфера недовіри і відчуження між США та Європою, відверте небажання протистояти ревізіонізму авторитарних диктатур на міжнародній арені, численні громадянські війни та збройні конфлікти на периферії – з кожним роком загальна атмосфера у світі все більше нагадує часи перед Другою світовою війною.

За назвою найвідомішого кульмінаційного моменту «політики умиротворення» Гітлера ці суспільні настрої ще тоді дістали свою назву: «...дух Мюнхена». У Нобелівській промові лауреат цієї премії з літератури О. Солженіцин визначив цей «дух» як «хворобу волі заможних людей, щоденний стан тих, хто віддався пошуку насолод та збереженню матеріального добробуту за будь-яку ціну як основної мети свого земного буття, коли люди... обирають пасивність і відступ, аби щоб трохи потягнути звичайне життя, а завтра, може, якось обійдеться, але воно ніколи не обходиться» [2]. Інакше кажучи, «дух Мюнхена» – це натхненний боягузством і жадібністю банальний недалекоглядний егоїзм, коли люди у своїх діях починають керуватися давнім

німецьким прислів'ям: «...з кожного свинства можна відрізати собі шматочок шинки», не думаючи про можливі наслідки подібної поведінки.

Особливо непокоїть той факт, що за багатьма параметрами сучасне міжнародне становище виглядає ледь не гірше ніж 30-ті роки XX століття. Як би не критикували Лігу Націй за її «імпотентність», неспроможність надати ефективну допомогу жертвам агресії та нездатність відвернути війну, все ж таки і мілітаристська Японія, і нацистська Німеччина, і фашистська Італія, і комуністичний Радянський Союз після початку загарбницьких війн (Манчжурія, Ефіопія, Фінляндія) були змушені покинути цю організацію або були з неї виключені. Сучасна ж Росія не лише посідає успадковане від СРСР місце постійного члена Ради Безпеки ООН і має право вето на її рішення, але й спромоглася добитись повернення права голосу російській делегації в Парламентській асамблеї Ради Європи після анексії Криму і під час війни на Донбасі, нічим не поступившись, причому регулярно використовуючи цю та інші міжнародні організації для дипломатичного тиску, лобіювання своїх інтересів, пропаганди і шпигунства. І як би не лаяли різноманітні комісії Ліги Націй «з встановлення фактів» збройних конфліктів у 30-ті роки XX століття за затягування часу і відмову побачити очевидні речі, все ж таки вони ніколи не звинувачували жертв агресії у розв'язуванні війни, як це зробила Міжнародна комісія Євросоюзу на чолі з Х. Тальявіні, назвавши Грузію головним винуватцем війни в Південній Осетії (так звана війна 08.08.08) [3].

І справді, численні паралелі між різними історичними епохами постійно спадають на думку: наприклад, неповноцінна напіврозвалена держава (failed state, страна 404), яка недостатньо шанобливо ставиться до прав національних меншин (народу Донбасу, судетських німців), де править тиранічний режим (хунта) на чолі з кривавим диктатором-підпалювачем війни (Турчиновим, Порошенко, Бенешем), що розпинає немовлят на вулицях – це зображення російськими ЗМІ України 2014 року чи образ Чехословаччини 1938 року в європейській пресі? (Особливо пікантним видається факт, що так само як Чехословаччина в регіоні Центральної Східної Європи на той період, так і

Україна нині на пострадянському просторі були одними з небагатьох реальних функціонуючих демократій серед численних автократичних режимів). Авторитарна диктатура, яка демонстративно зневажає міжнародне право та під гаслами «відновлення історичної справедливості» і «возз'єднання розділеного народу» прагне встановити свою гегемонію в Європі – це гітлерівська Німеччина чи путінська Росія? Тиражування у ЗМІ гасла, що «немає ганебного миру – існують лише ганебні війни», це кінець 30-х років XX століття чи середина 10-х років XXI? Нав'язливі вимоги країн-гарантів (союзників) не протидіяти силою зброї російській (німецькій) окупації та «домовитися» з «народом Донбасу» (судетськими німцями); ультиматум агресора з визнання анексії Криму (Судет) та відмови від членства України в НАТО (забезпечення гарантій нейтралітету Чехословаччини) – належать до якого історичного періоду?

Як і 80 років тому, попри всі розмови про «дипломатичну ізоляцію агресора», міжнародні «парії» без проблем отримують право на проведення і успішно перемагають на чемпіонатах світу з футболу та Олімпіадах, їхні лідери постійно знаходяться в центрі уваги на представницьких міжнародних форумах, а над ефективністю накладених на них санкцій сміються навіть «іскандери». Збудовані європейськими компаніями Кримський міст, трубопровід «Північний потік – 2», Балаклавська і Таврійська ТЕС з турбінами Siemens... – цей список можна продовжувати дуже довго. Де-факто Євросоюз так і не запровадив проти Російської Федерації жодних серйозних санкцій, а лише дещо зменшив обсяги технічного співробітництва і торгівлі. Російські олігархи та високопосадовці, члени їхніх родин, нерухомість, банківські рахунки на території країн ЄС перебувають у повній безпеці, а деякі російські офіційні особи примудряються зустрічатись з керівництвом Франції та Німеччини, перебуваючи водночас у санкційних списках. Для повноти картини не вистачає лише повернення Путіна до G7 (G8) 2020 року, про що вже домовилися Макрон і Трамп [4].

Вельми показовими на фоні збройного ембарго проти України (частково знято США 2016 року, з боку Німеччини на летальну зброю діє й досі) виглядають поставки до Російської Федерації зброї і товарів подвійного призначення, зокрема безпілотних катерів Inspector Mk-2 та підводних човнів протимінної оборони Seascan Mk 2 французької компанії ECA Group для потреб ВМФ, легких літаків DA42M-NG австрійської фірми Diamond Aircraft Industries для ФСБ і т.д. Взагалі, тема торгівлі західних бізнесменів з РФ та їхньої ролі у зміцненні російського військово-промислового потенціалу поки що погано досліджена і ще чекає на сучасного Ч. Хаєма з його «Торгівлею з ворогом». З успішних прикладів санкційної політики поки що можна назвати хіба що відмову Франції передати РФ два вже збудовані універсальні десантні кораблі типу «Містраль» та «заморозку» США добудови трубопроводу «Північний потік – 2» за 100 км від берегу.

Разом з тим слід визнати, що за деякими параметрами міжнародне становище України виявилось значно краще ніж у жертв агресії у 30-ті роки ХХ століття. Передусім, все це пояснюється тим, що Путін – далеко не Гітлер, а сучасна РФ – аж ніяк не нацистська Німеччина. Спробуйте уявити фюрера, який 1943 року замість того, щоб штурмувати Сталінград, захоплювати Кавказ, прориватися до Нілу, топити все, що здатне пливти в Атлантиці та бомбардувати Лондон, веде мляву гібридну війну десь посередині Судетської області, вимагає гарантій нейтралітету Чехословаччини та відправляє з десятків батальйонів відпускників і «людей, що займаються військовими питаннями», з малозрозумілою місією до деяких периферійних країн Африки та Азії.

До того ж, Україна користується, нехай і непевною, але підтримкою всіх своїх сусідів і переважної більшості міжнародного співтовариства, тоді як після нападу Радянського Союзу на Фінляндію представники Швеції, Норвегії та Данії не лише заявили, що їхні країни не братимуть участі в жодних санкціях проти СРСР, але й утримались під час голосування з питання виключення цієї країни з Ліги Націй, а Польща та Угорщина взагалі готували координований з Гітлером «удар в спину» Чехословаччині.

2014 року історія чергового разу підтвердила недолугість юридичного фетишизму, сумнівну дієвість міжнародних гарантій та неефективність системи колективної безпеки. Після анексії Криму численні західні політики почали виправдовуватись і нагадувати, що Будапештський меморандум не є зобов'язуючим документом, акцентуючи увагу на відмінностях між запевненням (assurance) та гарантіями безпеки, а вітчизняні політики та експерти почали журитися з відсутності механізмів їхньої реалізації. Проте варто подивитися на приклад Чехословаччини 1938 року, яка мала і союзників, і гарантії безпеки, і механізми реалізації, та замислитись: «І що воно їй дало?». Чехів не лише не допустили на Мюнхенську зустріч, але й «союзники» (Британія та Франція) не стали з ними радитись навіть щодо редакції комюніке.

Цілком відповідно з цими традиціями розгорталися події і на останній, 56-й Мюнхенській конференції з питань безпеки, 2020 року. Три західні аналітичні центри та російська Рада з міжнародних справ представили свій план примирення України та Росії («12 кроків підвищення безпеки в Україні та Євро-Атлантичному регіоні»), в якому російська анексія Криму та війна на Донбасі названі «конфліктом в і навколо України», винним у початку війни називається не Росія-агресор, а якісь невідомо чиї «катастрофічні прорахунки» – ну і «завершити конфлікт... та створити перспективи для конструктивного діалогу» пропонується не шляхом деокупації і виведення російських військ, а шляхом «відновлення торгівлі між Україною та Росією» (п. 7), зняття з Росії санкцій («зміна санаційного режиму», п. 8), «визначення і підтримки пріоритетних сфер зближення між ЄС та Росією» (п. 11) та «початком загальноукраїнського діалогу з визначення нової ідентичності України», в якому мають бути враховані погляди Росії (яка окупувала Крим і Донбас), Угорщини (яка висуває претензії на частину Закарпаття) та Польщі (яка претендує на право визначати гуманітарну політику України в сфері УПА). Цей план, розроблений у співавторстві з оргкомітетом Мюнхенської конференції (серед підписантів значився й голова Мюнхенській конференції В. Ішінгер), викликав обурення української делегації та інших учасників цього форуму.

Організатори тимчасово прибрали його з сайту конференції, проте після від'їзду українців до Києва відновили його в публічному доступі [5].

Прихильникам членства України в Північноатлантичному альянсі, які гірко тужать з приводу заблокованого Німеччиною та Францією 2008 року Плану дій щодо членства в НАТО, слід пам'ятати, що в період «холодної війни» мир в Європі було збережено, передусім, тому, що силова рівновага між двома військово-політичними блоками підкріплювалася відвертим небажанням з обох сторін порушувати існуючий *status quo*, а не через юридичну довершеність гарантій безпеки. Стаття 5 Північноатлантичного договору дійсно говорить, що «збройний напад на одного або кількох учасників Договору розглядатиметься як напад на них загалом», проте далі йдеться про «індивідуальні та колективні дії, які учасники Договору вважатимуть за потрібне, разом із застосуванням збройної сили» [6, с. 382]. Подібна двозначність з'явилась у тексті цього документу тому, що в американському Конгресі ізоляціоністи на чолі з сенатором Р. Тафтом «завалили» б будь-яку міжнародну угоду, яка передбачала автоматичні зобов'язання США.

Давно відомо, що будь-які міжнародні угоди діють лише тоді, коли є політична воля їхніх учасників. Якщо ж ні... В англійській та французькій пресі 1938 року жорстко критикувалася репресивна політика Чехословаччини щодо судетських німців, Бенеш був затаврований ганьбою як «підпалювач війни», а численні фахові правники переконливо доводили, що договір союзу між Францією та Чехословаччиною є юридично нікчемним з моменту його підписання. Відповідно чехів поставили перед альтернативою: або вони приймають ультиматум Гітлера і поступаються частиною територій на користь Третього рейху, або воюватимуть самі. Обравши перший варіант, чехи отримали «міжнародні гарантії» своїх нових кордонів, проте коли через півроку рештки країни були окуповані нацистською Німеччиною, Чемберлен заявив, що «внутрішній розпад цієї країни звільняє Велику Британію від її зобов'язань».

Цілком можливо, що в середньостроковій перспективі (20 – 25 років) обставини складуться так, що країни Європи на практиці матимуть змогу

пересвідчитись, що за своєю дієвістю та ефективністю Північноатлантичний договір нічим не поступається Будапештському меморандуму. Та й, зрештою, витлумачити анексію Криму та гібридну війну на Донбасі не як зовнішню агресію, а «право націй на самовизначення», «захист легітимного президента», «повстання проти київської хунти», «громадянську війну» та «внутрішній розпад країни», щоб уникнути необхідності виконувати взяті на себе зобов'язання – справа однієї прес-конференції.

Найбільш небезпечним видається той факт, що «дух Мюнхена» є феноменом масової свідомості. Починаючи з книги «Винні» (Guilty Men), що була опублікована 1940 року під псевдо «Като» трьома журналістами і політиками – майбутнім лідером лейбористів М. Футом, колишнім лідером лібералів Ф. Оуеном та консерватором П. Ховардом, зазвичай, провина за «політику умиротворення» взагалі та «мюнхенську змову» зокрема покладається на тупих, хижих і недалекоглядних політиків, які своїми рішеннями занапали безневинні народи. Жодним чином не знімаючи відповідальності з урядів Британії та Франції (а також Чемберлена та Даладье особисто), слід поставити питання: «А чи могли вони проводити іншу політику?».

В художньому фільмі «Темні часи» (Darkest Hour) яскравими фарбами зображено кілька епізодів, як «пересічні британці» надихають В. Черчилля боротися проти політиків-«мюнхенців» та Гітлера. Проте, якщо послуговуватися не творчою вигадкою сценаристів, а історичними джерелами тієї епохи, то можна побачити, що Мюнхенська угода викликала істеричну радість у всіх прошарків населення країн Західної Європи. Після повернення Чемберлена з Німеччини від аеропорту до резиденції британського прем'єра в кілька рядів стояли шеренги зустрічаючих та палко вітали свого «героя», який привіз «мир для нашого покоління». Багатотисячний натовп повністю заповнив Даунінг-стріт, співаючи схвальних пісень (he is a jolly good fellow) та вигукуючи «молодець, старий Невілл». Бурхливі овації прем'єру в

британському парламенті були безпрецедентними в історії Палати общин, а від президента США надійшла коротка телеграма: «Молодець!» [7, р. 14 – 21].

Так само у Франції кількість зустрічаючих прем'єра Далад'є оцінювалась місцевою пресою від 500 тис. до одного мільйона осіб, а голоси опозиції Мюнхенській угоді тонули у загальному схваленні всього суспільства. Політики, журналісти, пересічні громадяни вітали одне одного, ніби щойно вони несподівано виграли в лотерею, а не зрадили власного союзника. Причому, на відміну від Чемберлена, Далад'є був прихильником жорсткої лінії щодо Гітлера і мав серйозні сумніви щодо правильності «політики умиротворення». За свідченням найближчого оточення французького прем'єра, спостерігаючи захоплений натовп, який влаштував йому гідну римського тріумфатора радісну зустріч, Далад'є з сумом і відразою пробурмотів собі під ніс крізь зуби: «Ідіоти, якби вони знали, чому саме аплодують» [8, с. 431].

Тож навіть якщо припустити, що Чемберлен і Далад'є наважилися б дати збройну відсіч нацистській Німеччині – як довго після цього вони утрималися б при владі та щоб їх очікувало на наступних (дуже ймовірно дострокових) виборах? Що взагалі чекає на політика в демократичній країні, який виступає проти одностайного консенсусу (понад 90 %) своїх виборців?

В цьому сенсі нікого не мають дивувати результати консультативного референдуму 6 квітня 2016 року в Нідерландах щодо схвалення угоди про асоціацію між Україною та ЄС, який переважна більшість населення просто проігнорувала (явка 32,28 %), а 61,5 % з тих, хто прийшов, проголосували проти. Слід ще раз наголосити: більшість політично активного населення Голландії відкинуло вигідну для країн Євросоюзу економічну угоду, яка відкривала для них 45-мільйонний ринок, оскільки їм здалося, що цей договір може надати Україні якісь преференції. Після важких дипломатичних переговорів і політичного маневрування 15 грудня 2016 року на саміті ЄС за вимогою Нідерландів було прийняте юридично зобов'язуюче рішення щодо Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом, згідно якого Угода не надає Україні статус країни-кандидата на вступ до ЄС та не зобов'язує надати цей

статус у майбутньому, не містить зобов'язань прямої фінансової та військової допомоги і не передбачає права громадян України на вільне проживання та працевлаштування в країнах ЄС. Угода дійсно не надає, не зобов'язує, не містить і не передбачає, проте можна лише уявити результати референдуму, на якому населенню Нідерландів (Франції, Німеччини) запропонували б проявити славнозвісну європейську солідарність не словом, а ділом. Не говорячи вже про поведінку багатьох західних політиків типу Г. Шрьодера, які власним прикладом переконливо доводять, що не існує жодних європейських цінностей, а є лише європейські ціни.

Загалом міжнародне становище в Європі та світі після 2014 року поступово розвивається відповідно з відомим описом Г. Кіссінджера з його докторської дисертації «Відновлений світ: Меттерніх, Кеслрі(???) та проблема миру 1812 – 22(???)». На прикладі наполеонівських війн знаний політик і політолог говорить про «важкий урок» для захисників існуючого status quo, які змушені реагувати на революційний виклик усій міжнародній системі. Заколисані періодом тривалої стабільності та не маючи досвіду важких потрясінь, вони спочатку вважають просто несерйозними заяви «порушників спокою» про знищення всіх існуючих правил, сприймаючи погрози просто як «підвищену» аргументацію з ведення дипломатичних переговорів для отримання певних тактичних переваг і досягнення обмежених цілей. Тих, хто попереджає про небезпеку, вважають панікерами – натомість поради «пристосовуватися до існуючих реалій» здаються цілком слухними, зваженими і раціональними. Проте сама сутність «революціонерів» полягає в тому, що вони мають щирі переконання і володіють сміливістю втілювати їх у життя, тож «політика умиротворення» постає результатом неспроможності вступити в боротьбу за власні цілі та ідеали, а не засобом виграти дорогоцінний час [9, р. 2 – 3]. Причому Г. Кіссінджер особливо підкреслював, що кожного разу, коли мир за будь-яку ціну перетворювався на головну мету однієї країни або групи держав, всі вони дуже швидко опинялися у цілковитій залежності від найбільш безжального члена міжнародного співтовариства.

Ну і на завершення, яку можна дати відповідь на питання: «Коли очікувати на припинення «політики умиротворення»?». В історичній літературі часто трапляється думка, що після окупації Чехословаччини нацистською Німеччиною країни Заходу перейшли до політики стримування агресора, надавши гарантії безпеки Польщі як найбільш вірогідній наступній жертві Гітлера. Проте правда полягає в тому, що «дивна війна» стала лише черговим етапом «політики умиротворення». Потрапивши під нищівний удар вермахту, поляки благали своїх союзників про допомогу у вигляді негайного бомбардування аеродромів люфтваффе та промислових центрів. У відповідь на запит польського посла у Лондоні 9 вересня 1939 року щодо планів ведення війни і надання допомоги Польщі, англійські союзники заявили, що не збираються бомбардувати Німеччину доти, аж поки вона сама не почне скидати бомби на Британію, оскільки подібні агресивні акти можуть негативно позначитись на громадській думці та настроях у суспільстві, хоча за місяць до того офіційно зобов'язувались надати «негайну та ефективну допомогу» в разі війни з нацистською Німеччиною. Коли один з лідерів лейбористів Х. Далтон почав вимагати від міністра авіації К. Вуда розбомбити хоча б Шварцвальд (Чорний ліс), щоб «дим від дерев навчив німців, що війна не завжди приємна та вигідна і що її не можна вести винятково на території інших народів», то останній відмовився це зробити, мотивуючи своє рішення тим, що Шварцвальд – то приватна власність, з іронією зазначивши: «Ви ще потім почнете від мене вимагати бомбардувати Рур» [10, с. 81 – 83]. Фактично «політика умиротворення» перед Другою світовою війною завершилась лише тоді, коли на голови «умиротворювачів» почали падати бомби. Відповідно не слід і нині розраховувати на інший сценарій.

Тож коли міністр закордонних справ України після чергового «відвертого обміну думками» на Мюнхенській безпековій конференції зі своїми колегами з країн ЄС на власній сторінці у Facebook з неприхованим обуренням пише, що «...російська агресія проти України ще досі сприймається багатьма як драматичне кіно, яке вони дивляться зі своєї комфортної диванної реальності.

Вочевидь, так декому зручніше. І це, звісно, дуже дратує... А поки безпеки в цьому світі стає все менше, а безпекових форумів все більше» [11]. Він ледь не дослівно озвучує думки чеських і польських дипломатів кінця 30-х років ХХ століття. Політики, які не хочуть готуватися до війни через «посварених між собою людей в далекій країні, про яку ми майже нічого не знаємо», ніколи не зможуть правильно відповісти на питання: «Навіщо вмирати за Данциг?».

Переважна більшість населення і значна частина політичного істеблішменту країн Заходу й досі не хоче визнавати, що так звана «українська криза» була не ізольованою подією, а органічною частиною московської політики реваншизму – повернення гегемонії у Східній Європі та на Балканах, що неминуче призведе до зіткнення Росії з країнами євроатлантичної спільноти. Демонстративною анексією Криму путінський режим заявив про перехід від стратегії латентного підриву постбіполярного світового порядку до політики відкритої його ревізії. Встановлення російського «суверенітету» над Кримом стало викликом усій постбіполярній міжнародній системі та, передусім, Сполученим Штатам Америки як її гаранту. Демонструючи серйозність своїх намірів, Росія і в «пост-кримський» період поводи́ла себе агресивно: вторгнення на Донбас, інтервенція до Сирії, втручання до виборів президента США, спроба перевороту в Чорногорії, участь у конфліктах низької інтенсивності в низці країн Північної Африки та Азії, масштабна підливна пропаганда мали продемонструвати глобальні можливості Кремля створювати проблеми та примусити Вашингтон піти на розподіл світу на сфери впливу.

Можна констатувати, що на початку ХХІ століття конкуренція між провідними країнами світу за вплив і ресурси поступово трансформується в силове протистояння, на периферії розгортаються збройні конфлікти, амбіційні регіональні держави кидають виклик усталеним стандартам поведінки та прагнуть підвищити свій міжнародний статус. Національний егоїзм, недалекоглядний авантюризм і зневага до норм міжнародного права обумовлюють структурну мілітаризацію всієї системи міжнародних відносин, в якій масштабна гонка озброєнь, погроза застосування сили та війна з

екстраординарного феномену перетворюється на буденне явище. Відбувається стрімка руйнація всієї системи інституційно-правового облаштування міжнародних відносин та повернення «великих держав» від політики співробітництва до стратегії конфронтації. Триває поступовий розпад усього комплексу угод у сфері стратегічної стабільності та суттєве ослаблення міжнародних безпекових інститутів.

Криза сучасної системи міжнародної безпеки має комплексний і довгостроковий характер, пов'язаний як зі змінами світового балансу сил, так і з внутрішньою трансформацією визначальних її елементів. Загострення політичного протистояння в Сполучених Штатах, вихід Великої Британії з ЄС та зупинка європейської інтеграції, занепад традиційних системних політичних сил і тріумф радикалів та популістів засвідчують масштабну кризу країн євроатлантичної спільноти, причому ослаблення Заходу відбувається на тлі стрімкого піднесення Китаю та консолідації Росії. Масові заворушення і громадянські війни в країнах Африки та на Близькому Сході, зростання напруженості у відносинах між США та Росією, Китаєм та Японією, Ізраїлем та Іраном, перманентне балансування на межі війни (brinkmanship policy) Північної Кореї постають численними симптомами дестабілізації і занепаду існуючого світового порядку. Відповідно суттєво зростає загроза масштабних регіональних і навіть глобальних конфліктів із застосуванням ядерної зброї.

Володимир Розумюк,

кандидат політичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»

Список використаних джерел:

1. Гончаренко Р. Грустные итоги Мюнхенской конференции по безопасности. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://p.dw.com/p/3DXfv>

2. Солженицын А. Нобелевская лекция по литературе, 1972. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN/s_nobel.txt
3. Отчет комиссии Тальявини на русском языке. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://wiz-aut.narod.ru/sources/L078_IFFMCG_vol_1_RUS.pdf
4. Трамп і Макрон домовились повернути Росію до G8 наступного року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/08/21/7099893/>
5. Twelve Steps Toward Greater Security in Ukraine and the Euro-Atlantic Region. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://securityconference.org/assets/02_Dokumente/03_Materialien/EASLG_Statement_Ukraine_FINAL.pdf
6. Довідник НАТО / Public Diplomacy Division. – Bruxelles, 2006. – 384 с.
7. Taylor T. Munich: The Price of Peace. N.Y.: Doubleday Books/Hodder and Stoughton, 1979. – 1084 p.
8. Табуи Ж. Двадцать лет дипломатической борьбы. – М.: Издательство иностранной литературы, 1960. – 464 с.
9. Kissinger H. A world restored; Metternich, Castlereagh and the problems of peace 1812-22. – Boston, Houghton Mifflin, 1957. – 354 p.
10. От Мюнхена до Токийского залива: взгляд с Запада на трагические страницы истории Второй мировой войны. – М.: Политиздат, 1992. – 448 с.
11. Facebook Pavlo Klimkin. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/pavloklimkin.ua/posts/822634838083874>